

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ВІЙНА ТА РЕВОЛЮЦІЙНІ ЗСУВИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

УДК 94(477)“1918/1919”:355.426

© Андрій ЛИСЕНКО

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ У ЗБРОЙНОМУ ПРОТИСТОЯННІ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ У 1918–1919 рр.

У статті здійснена спроба проаналізувати причини появи, роль та значення українського повстанського руху в першій чверті ХХ ст. на українських теренах. Розвал Російської імперії та багаторічна Перша світова війна, невирішення болючих для українського населення соціально-економічних проблем у поєднанні з активною боротьбою збройних формувань, підконтрольних різним політичним силам, обумовили появу та зростання такого феномену, як українські отаманські формування. У своїй більшості (на Лівобережжі) вони не мали стійких політичних уподобань і, відповідно, часто брали участь у боротьбі на боці полярних політичних сил. Зазвичай це були нечисленні групи озброєних людей, які намагалися захистити підконтрольну територію від тиску з боку, на той момент, панівної влади. Попри те, що історія дає нам немало кількості прикладів, коли повстанські формування налічували тисячі та десятки тисяч бійців, були організовані за принципом регулярної армії, контролювали значні території, однак, не маючи власної політичної позиції, представники різних політичних сил використовували їх у своїх інтересах.

Ключові слова: збройні формування, регулярні військові частини, політичні сили, розвідка, командування, партизани, повстанці, озброєння, фронти, збройна боротьба.

(Продовження)

Проблема дослідження феномена українського повстанства в період громадянської війни першої чверті ХХ ст. привертала увагу як сучасників цього історичного періоду та учасників подій, які тоді відбувалися на українських теренах, так і пізніших дослідників. Цікаві фактичні матеріали ми можемо зустріти, зокрема, у П. Аршинова, В. Антонова-Овсієнка, М. Кубаніна тощо [3; 2; 9]. Серед сучасних дослідників, праці яких ми використали під час написання цієї роботи, ми можемо назвати В. Горака та А. Андреева [5, 1].

У цій розвідці ми спробували висвітлити складний період в історії нашої держави – весна та початок літа 1919 р., період, коли виступи українських повстанців співпали з боротьбою проти репресивного та державного радянського апарату та опором підрозділам добровольчої армії, що наступали. Зокрема, про боротьбу та взаємовідносини між двома найвпливовішими вождями повстанського руху на Півдні України – Н. Махном та Н. Григор'євим.

Отже, станом на весну 1919 р. обидва повстанські лідери опинилися у складній ситуації: з одного боку, оголошення поза законом від радянського уряду та переслідування з боку червоних частин, а з іншого – перспективи повернення білогвардійського режиму з його реставрацією поміщицького та монастирського землеволодіння і репресії за участь у повстанському русі. Сам отаман Н. Григор'єв не раз звертався до Н. Махна з пропозиціями про об'єднання сил і спільну боротьбу проти комуністичного уряду Х. Раковського в Києві. Водночас представники радянського командування наполегливо вимагали в Н. Махна публічно визначити свою політичну позицію. Зокрема, Л. Каменєв, який перебував у той час на Південному фронті, спрямував до Н. Махна телеграфний запит наступного змісту: «Зрадник Григор'єв зрадив фронт: не виконавши бойового наказу йти на фронт, він повернув зброю. Підійшов рішучий момент: або ви підете з робітниками та селянами всієї Росії, або насправді відкриєте фронт ворогам. Коливанням немає місця. Негайно повідомте розташування ваших військ і випустіть відозву проти Григор'єва, надавши мені копії у Харків. Неотримання відповіді буду вважати оголошенням війни. Вірю у честь революціонерів – вашу, Аршинова, Веретельнікова та інших» [9, 75]. Але, хоча Н. Махно й віддав наказ своїм частинам тримати фронт проти військ Добровольчої армії, його відповідь навряд чи заспокоїла комуністичних лідерів: «Честь і гідність революціонера вимагає від нас залишатися вірними революції та народу, і чвари Григор'єва з більшовиками через владу нас не можуть змусити відкрити фронт для кадетів-білогвардійців, які намагаються закабалити народ, що довірив нам себе та своє життя у боротьбі за перемогу революції» [9, 76].

Конкретної відповіді не отримала жодна зі сторін, але 12 травня 1919 р. махновські підрозділи під командуванням отамана Максюті захопили Катеринослав і проголосили там скинення радянської влади. До того ж Н. Махно висловив вимогу про пропуск своєї делегації в місце розташування військ отамана Н. Григор'єва для об'єктивної перевірки звинувачень, висловлених представниками радянського керівництва. Таку перевірку дозволили, а начальник дивізії П. Дибенко навіть надав свій власний автомобіль для поїздки. Хоча, з об'єктивних причин перевірка туди так і не потрапила.

Після відходу частини своїх боєздатних військ на чолі з Ю. Тютюнником Н. Григор'єв продовжував боротьбу та активно вів пошуки союзників. Серед пріоритетних напрямів отаман розглядав можливість спільної боротьби з іншим легендарним командиром Півдня України – Н. Махном, який у цей період теж опинився у скрутному становищі.

19 травня 1919 р. білогвардійська кіннота під командуванням генерала А. Шкуро прорвала червоний фронт на стику між недореформованою дивізією Н. Махна та 13-ю дивізією Червоної армії. Це відбулося за умов, коли радянське командування змусило колишню махновську бригаду провести уніфікацію стрілецької зброї, – замінили кілька різних типів гвинтівок італійськими, а потім, у розпал денікінського наступу, припинили постачання до них набоїв. Проте махновці два тижні продовжували чинити опір добровольчій армії [9, 78].

З одного боку, він був проголошений радянським урядом поза законом, а з іншого – намагався організувати опір, наступаючим з боку Донбасу підрозділам добровольчої армії під командуванням генерала А. Денікіна. Махновські підрозділи деякий час змогли утримувати Кічкаський міст через Дніпро, але потім були змушені відступати до району, фактично контрольованого григор'євцями.

Хоча, на думку сучасних дослідників, отаман Н. Григор'єв здійснив фатальну помилку ще тоді, коли розпорошив свої сили. Він вирішив вести збройну боротьбу за трьома напрямками: 1) на Катеринослав (під командуванням Ю. Тютюнника); 2) на Київ (під командуванням Павлова); 3) на Єлизаветград (під командуванням Горбенка) – та окремими формуваннями у напрямках Одеси та Полтави. Можна припустити, що концентрація своїх сил отаманом та його наступ у напрямку Києва дав би позитивний результат, адже західніше української столиці ситуацію фактично контролювали отамани Зелений, Струк, Мазуренко, Волинець. Ціла низка населених пунктів була зайнята повстанцями, а дезертирство з частин Червоної армії, відправлених на придушення виступів, сягнуло 30 % [7].

Не даремно колишній командувач Українського фронту В. Антонов-Овсієнко у своїх спогадах приділив подіям весни 1919 р. значну увагу [2]. Зокрема, він описував події, пов'язані із ситуацією навколо розташованої в Золотоноші та навколо неї бригади під командуванням О. Шарія (Богунського). Колишній командир підкреслював, що на наказ командира бригади вивести свої підрозділи із Золотоноші, Переяслава, Гребінки й інших населених пунктів, де вони дислокувалися, О. Богунський інформував про свою радянську платформу, але виконати наказ без погодження з червоноармійцями категорично відмовився [2, 328]. Ба більше, В. Антонов-Овсієнко згадував, що до Полтави, на виклик губернського воєнного комісара О. Богунський прибув у супроводі значного військового загону, бійці якого відкрито обіцяли, у разі небезпеки, захистити свого командира бригади [2, 329].

На заваді ж об'єднанню сил Н. Григор'єва та Н. Махна стали, з одного боку, лідерські амбіції обох отаманів, а з іншого – елементи антисемітської пропаганди, що зустрічалися в документах, випущених штабом Н. Григор'єва і які категорично не задовольняли Н. Махна та його оточення. До того ж, Н. Махна не влаштували й самостійницькі погляди Н. Григор'єва та «пропетлюрівські» симпатії його найближчого оточення. Н. Григор'єв дійсно намагався встановити зв'язок із урядом УНР, написавши 28 червня 1919 р. листа, адресованого С. Петлюрі, в якому підкреслив, що для України зовнішній ворог не становить реальної

загрози, на відміну від внутрішніх негараздів. У листі він висловив власні думки щодо майбутнього України, перерахував власні сили, ймовірніше, перебільшуючи їх та приховуючи реальний стан на той час: 21 партизанський загін, 4 полки піхоти, 2 тис. кавалеристів та до 300 кулеметів різних систем [12, 71].

Натомість обидва отамани потребували поповнень у живій силі через значні людські втрати у протистоянні з підрозділами Червоної та добровольчої армій. Отже, намагаючись об'єднати свої сили, обидва отамани вирішували для себе й складне завдання з нейтралізації майбутнього союзника.

Після тривалих переговорів між отаманами була досягнута принципова домовленість про те, що Н. Григор'єв очолить об'єднані військові сили майбутньої повстанської армії, а Н. Махно – Революційну військову раду. Начальником штабу було вирішено призначити брата Н. Махна, Григорія. Хоча, мабуть, жоден із повстанських лідерів навіть не збирався підкорятися іншому. Крім того, оточення Н. Махна було вкрай обурене інформацією про наявність зв'язків Н. Григор'єва з денікінцями, що розповсюджувалася в інформаційному просторі представниками комуністичного уряду Х. Раковського та вищим військовим керівництвом Українського фронту. Хоча отаман і пропонував оприлюднити свою позицію щодо перспектив співпраці з представниками добровольчої армії та доводив, що чутки про його спроби налагодити контакти з генералом А. Денікіним та адміралом О. Колчаком є вигадками та провокаціями Х. Раковського, на ставлення до нього лідерів махновського руху це не вплинуло [12, 71].

16 липня 1919 р., ймовірно, під впливом близьких соратників Н. Махна, Н. Григор'єв написав ще одного листа до голови уряду УСРР Х. Раковського, в якому вже підкреслив, що, незважаючи на непорозуміння, він назавжди залишається прибічником і симпатиком радянської України [5, 205].

У липні ж Рада робітничо-селянської оборони УСРР ухвалила Постанову «Про придушення куркульських та білогвардійських заколотів на селі», що передбачала оголошення облогового стану на окремих територіях, запровадження там військово-польових трибуналів із прискореною системою судочинства та виконання вироків, збільшення чисельності підрозділів міліції та кількості партійних працівників-агітаторів у селах, оголошення поза законом ватажків селянських виступів тощо. Постанова закликала активізувати систему заручництва та кругової поруки, посилити, поглибити та поширити практику обшуків, конфіскацій, реквізицій та контрибуцій [10, 73].

Незважаючи на ці заходи та залучення підрозділів регулярної Червоної армії, повністю придушити селянські виступи в умовах наступу денікінських частин не вдавалося. Затихаючи в одному місці, повстання спалахували в іншому або набували рис легальної опозиції комуністичному уряду під проводом Х. Раковського. Наприклад, у Єлизаветградському повіті під захистом григор'євських загонів відбувся селянський з'їзд, який, засудивши «григор'євську авантюру», водночас виступив проти засилля Всеукраїнської надзвичайної комісії та комітетів бідности [11, 31].

Вже в липні 1919 р., навіть у найближчому оточенні отамана Н. Григор'єва, зрозуміли, що справа, за яку вони боролися, в умовах білогвардійського наступу є безнадійною. 16 липня 1919 р. до криворізького виконкому добровільно з'явився з повинною брат Н. Григор'єва – Олександр. Він написав (або підписав) лист-сповідь, який був опублікований у радянській пресі та як листівки, що розповсюджувалися серед українського населення. У цьому листі було й звернення до колишніх червоноармійців, які ще залишалися з отаманом, не вірити брату та негайно залишати його загони [8].

Але все-таки, незважаючи на критичний стан григор'євщини, радянський уряд не міг власними силами остаточно придушити цей повстанський рух. Повстанські загони розсіювалися та продовжували вести партизанську боротьбу з підрозділами Червоної армії та органами радянської влади на місцях за підтримки місцевого населення.

Про події, що відбувалися 27 липня 1919 р. у с. Сентове Херсонської губернії існує кілька версій. За версією, викладеною в роботі О. Андреева, йдеться про недовіру Н. Махна та махновців до отамана Н. Григор'єва через його контакти з очільниками Білого руху. Наводиться й факт, поданий одним із соратників Н. Махна – анархістом П. Аршиновим, коли махновці заарештували двох підозрілих, яких доставили у штаб до «батька». Заарештовані почали вимагати зустрічі із самим Н. Григор'євим. Н. Махно представився їм як Н. Григор'єв, і тоді вони вручили йому листа від командування добровольчою армією [1, 252].

Далі, згідно зі спогадами П. Аршинова, події розгорталися так: за ініціати-ви Н. Махна у с. Сентове був скликаний з'їзд повстанців трьох губерній Півдня України, що мав визначити завдання для всіх повстанських сил України у зв'язку з конкретною політичною та воєнною ситуацією. З'їхалася значна кількість делегатів від населення та загони Н. Махна та Н. Григор'єва, усього біля 20 тис. осіб. Доповідачами були записані обидва отамани та ряд прибічників з обох сторін. Першим виступив Н. Григор'єв, який закликав присутніх до безкомпромісної боротьби проти більшовиків, до їх повного вигнання з України та запропонував для здійснення цієї мети використати будь-яких союзників. Стверджуючи, що вже після скинення більшовицького поневолення народ самостійно вирішить напрямки майбутнього життя. Зразу після Н. Григор'єва виступав соратник Н. Махна – Чубенко, а пізніше й сам Н. Махно, які підкреслили хибність політичних цілей отамана Н. Григор'єва та наголосили на тому, що союз зі злісними ворогами революції є нічим іншим, як злочинною авантюрою, а Н. Григор'єв, закликаючи до контрреволюції, й сам є ворогом народу [3, 129, 130].

Безпосередньо про факт убивства ми можемо прочитати у спогадах Чубенка, пізніше заарештованого та розстріляного в харківській Надзвичайній комісії. Учасник події свідчить, що в той час, коли він виступав, Н. Григор'єв, пройшовши крізь натовп, підійшов до виступаючого, позаду якого сидів Н. Махно, та звернувся до «батька» з наголошенням на відповідальності виступаючого за свої слова. На що Н. Махно відповів: «Нехай закінчує, ми його запитаємо».

Побачивши це, Чубенко закінчив свій виступ, після нього слово взяв Ф. Шпота, а Чубенко пішов із приміщення сільського клубу до сільської ради. За Чубенком рушив сам Н. Григор'єв зі своїм охоронцем. За отаманом ішов Н. Махно та його найближче оточення: Каретников, Чалий, Колісник, Троян, Лепетченко. Прибувши до приміщення сільської ради, Чубенко зайшов за стіл, дістав револьвер «Біблей» і тримав його у руці. Коли до приміщення зайшли всі, то Н. Григор'єв став напроти Чубенка, Н. Махно – поряд, з правого боку від Н. Григор'єва, позаду Н. Махна став Каретников, з лівого боку від Н. Григор'єва стояли його охоронець, Чалий, Троян, Лепетченко. Н. Григор'єв був озброєний двома револьверами «Парабелум»: один – у кобурі біля пояса, а інший був прив'язаний до пояса ремінцем і заткнутий за халяву чобота.

Отаман Н. Григор'єв звернувся до Чубенка з вимогою пояснити підстави виступу перед селянами та звинувачень. Чубенко почав за порядком викладати факти, що були в нього. Спочатку соратник Н. Махна звинуватив отамана в потуранні буржуазії, тому що коли григор'євці брали сіно в куркулів, то відшкодували їм грошима, а коли брали у бідняків, то замість оплати їх виганяли. Потім Чубенко нагадав, як Н. Григор'єв залишив в одного поміщика кулемет, два ящики набоїв, кілька гвинтівок і 60 пар чорних сукняних штанів, тоді як багато махновців були практично роздягненими. Потім нагадав про розстріляного махновця, який вилаяв священнослужителя, про кількох побитих махновців. Завершив свою промову Чубенко прямим звинуваченням Н. Григор'єва в союзницьких відносинах із А. Денікіним, мотивуючи свою думку відмовою отамана наступати на с. Плетений Башлик, доки там перебували шкурівці. Коли Н. Григор'єв почав заперечувати наведені факти, Чубенко нагадав тому й про делегації до А. Денікіна та посланців від генерала, яких розстріляв Н. Махно.

Зразу ж після цих слів Чубенка Н. Григор'єв схопився за револьвер, але Чубенко, маючи зведену зброю, вистрілив першим і поціливі Н. Григор'єву в голову. Після чого Н. Григор'єв крикнув: «Ой, батько, батько!». А Н. Махно скомандував: «Бий отамана!».

Н. Григор'єв вискочив із приміщення, за ним біг Чубенко, стріляючи отаманові в спину. Після того як Н. Григор'єв вибіг на вулицю, він упав, і Чубенко вже там його добив.

Охоронець Н. Григор'єва, вихопивши маузер, хотів стріляти в Н. Махна, але Колісник, який стояв біля нього, схопився за пістолет і попав пальцем під курок, що завадило стрілянині. Скориставшись моментом, Н. Махно забіг за спину охоронця і почав у нього стріляти: всі 5 куль, випущених «батьком», поранивши охоронця, пройшли навиліт і зачепили й Колісника, який стояв за охоронцем. Потім обох убитих витягли за ворота та кинули в канаву. У цей час підбігли ще соратники Н. Махна: Щусь, Забудько, Лазаренко і кілька бійців.

Н. Махно наказав Чубенку негайно взяти коня й організувати оточення села махновськими підрозділами та роззброєння григор'євців, що й було зроблено. Уже роззброєні григор'євці зайшли до приміщення штабу, де перебував ще один

григор'євський командир і скарбник, витягли їх на площу села та вбили камінням. Колишній начальник штабу Н. Григор'єва, Бондар, зумів утекти, пошуки його не увінчалися успіхом [6].

Після ліквідації Н. Григор'єва Н. Махно прийняв командування та наказав негайно зайняти одну із залізничних станцій, щоб мати змогу телеграфом повідомити про ліквідацію Н. Григор'єва. Телеграма наступного змісту й була відправлена за підписом Н. Махна: «Всім, всім, всім. Копія – Москва. Кремль. Нами вбитий відомий отаман Григор'єв. Підпис: Махно. Начальник оперативної частини Чучко» [6].

Незважаючи на такий промовистий крок «батька», вже 4 серпня 1919 р. Л. Троцький у випуску № 75 похідної газети «В пути», що була вивішена в м. Лубни Полтавської губернії, писав у своїй статті «Махно та інші»: «Убивством Григор'єва Махно, може бути, заспокоїв своє сумління, але своїх злочинів перед робітничою та селянською Україною Махно цим ще не спокутував» [4].

Але беззаперечним є те, що під час з'їзду або наради керівництва махновських і григор'євських повстанців Н. Махно, О. Чубенко та інші махновські ватажки спочатку звинуватили Н. Григор'єва у зраді народних інтересів, антисемітизмі та зв'язках із генералом А. Денікіним, а потім протягом 2–3 хвилин на очах у делегатів із Херсонщини, Катеринославщини та Таврії убили Н. Григор'єва та розправилися з його найближчим оточенням. Частина рядових григор'євців долучилися до Н. Махна, частина – розійшлися по домівках. Так завершилася кар'єра одного з найяскравіших лідерів повстанського руху України періоду громадянської війни ХХ ст.

Джерела та література:

1. Андреев А. Нестор Махно, анархист и вождь в воспоминаниях и документах / А. Андреев. – Б. м., б. и., 2012. – 430 с.
2. Антонов-Овсеенко В. Записки о гражданской войне. / В. Антонов-Овсеенко. – М.; Л.: Госиздат, 1928. – Т. 3. – 343 с.
3. Аршинов П.А. История махновского движения (1918–1921) / П.А. Аршинов. – Запорожье: Дикое поле, 1995. – 248 с.
4. В пути. – № 75. – 4 серпня 1919 р.
5. Горак В. Повстанці отамана Григор'єва (серпень 1918 – серпень 1919 рр.). Історичне дослідження / В. Горак. – Фастів: Поліфаст, 1998. – 224 с.
6. Код вільного доступу: <https://history.wikireading.ru>.
7. Код вільного доступу: <https://surmasite.wordpress.com>.
8. Красная Армия. – 16 июля.
9. Кубанин М. Махновщина: Крестьянское движение в степной Украине в годы Гражданской войны / М. Кубанин. – Л.: Прибой, 1927. – 228 с.
10. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк.73.
11. Там само. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 31.
12. Там само. – Ф. 2579. – Оп. 1. – Спр. 54. – Арк. 71.

© **Андрей ЛЫСЕНКО**

УЧАСТИЕ УКРАИНСКИХ ПОВСТАНЦЕВ В ВООРУЖЁННОМ ПРОТИВОСТОЯНИИ НА УКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ В 1918–1919 гг.

В статье предпринята попытка проанализировать причины зарождения, роль и значение украинского повстанческого движения в первой четверти ХХ в. на украинских землях. Развал Российской империи и многолетняя Первая мировая война, нерешённые, болезненные для украинского населения социально-экономические проблемы и активная борьба вооружённых формирований, подконтрольных разным политическим силам, обусловили появление и рост такого феномена, как украинские повстанческие формирования. В своем большинстве (на Левобережье) они не имели устойчивых политических симпатий и, соответственно, часто принимали участие в борьбе на стороне полярных политических сил. Обычно это были немногочисленные группы вооружённых людей, которые пытались защитить подконтрольную им территорию от давления со стороны, в данный момент, существующей власти. Хотя история даёт нам значительное количество примеров, когда повстанческие формирования насчитывали тысячи и десятки тысяч бойцов, были организованы по принципу регулярной армии, контролировали значительные территории, но всё равно, не имея собственной политической позиции, использовались представителями разных политических сил в своих интересах.

Ключевые слова: вооружённые формирования, регулярные военные части, политические силы, разведка, командование, партизаны, повстанцы, вооружение, фронты, вооружённая борьба.

© **Andrei LYSENKO**

PARTICIPATION OF UKRAINIAN REBELS IN THE ARMED CONFRONTATION ON UKRAINIAN LANDS IN 1918–1919

The article attempts to analyze the causes of origin, role and importance of Ukrainian rebel movement in the first quarter of the XXth century on Ukrainian lands. The collapse of the Russian Empire, long-lasting First World War, socio-economic problems which were unsolved and traumatic for Ukrainian population along with the active struggle of armed groups, controlled by different political forces, caused the appearance and growth of such a phenomenon as the Ukrainian insurgent groups. For the most part (on the Left Bank Ukraine) they did not have stable political sympathies and, accordingly, often took

part in the struggle on the side of the polar political forces. Typically, these were the small groups of armed people who tried to protect the territory under their control from outside pressure of the existing regime. Although history gives us a significant number of instances when insurgent groups consisted of thousands and ten thousands soldiers, organized on the principle of the regular army, they controlled large areas, but all the same not having their own position they were used by representatives of different political forces in their advantages. Formations created by certain political forces as a factor to strengthen their influence on the territories controlled by the opposing side had a special place in the rebel movement. However, even in this situation there weren't any guarantees that the armed groups, established and financed by them, would remain under full control. Assessment of the real military force of one or another insurgent group was difficult. Having, in the majority, the territorial principle of formation such groups if necessary, could increase their quantity in tens of times, having full support of the local population. Diversionary work was not estimated and evaluated, when a numerically small group of rebel-guerrillas could cause enormous damage and many victims, having done, for instance, a railway accident. Carrying out raids on enemy-occupied territories was a specific factor, reinforcing the value of the rebel groups. Such attacks not only seriously destroyed internal communications, disrupted supplies for the front and logistics of a belligerent, but also caused the rise of the rebel movement in the raid places. Moreover, with a constant threat of violence by insurgents, local inhabitants, who were involved in work on existing power, were forced to cooperate with the rebel underground, giving intelligence information, providing necessary documents, and sheltering rebels. Such examples are enough, not only in the rear of the Volunteer, but also in the Red Armies. A specific feature of the rebel movement in Ukraine was an active participation of middle and poor classes of the Ukrainian peasantry in it. This phenomenon was particularly noticeable in the northern regions of the country. The proofs about it can be found in the reports of senior military and political leadership of H. Rakovsky's government. We can assume that precisely the existence of significant rebel forces has become a significant factor of instability of political regimes that have been establishing in Ukraine, from hetman Skoropadsky regime and ending with the Soviet regime establishing. In such a way popular discontent with a declaratory judgment of a number of socio-economic problems found a real opportunity to have a real impact on the ongoing processes of state-building attempts undertaken by one or other political forces.

Keywords: *armed groups, regular military units, political forces, intelligence, command, guerrillas, insurgents, weapons, fronts, armed struggle.*